

Інна Петрова, Дар'я Дикуха

**ХУДОЖНЬО-ПРОЄКТНІ ЗАСОБИ ПАТРІОТИЧНОГО ПЛАКАТА УКРАЇНИ
ЧАСІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014–2025 рр.)**

**ART AND DESIGN OF UKRAINIAN PATRIOTIC POSTERS
DURING THE RUSSO-UKRAINIAN WAR (2014–2025)**

УДК 766:659

DOI: 10.31500/2309-8813.21.2025.345505

Інна Петрова

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри графічного дизайну
Київської державної академії
декоративно-прикладного мистецтва
і дизайну імені Михайла Бойчука

e-mail: petrovainna1975iv@gmail.com

Inna Petrova

Doctor of Historical Sciences,
Associate Professor, Professor
in the Department of Graphic Design
at the Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy
of Decorative Applied Arts and Design

orcid.org/0000-0001-9095-1931

Дар'я Дикуха

магістр дизайну,
Київська державна академія
декоративно-прикладного мистецтва
і дизайну імені Михайла Бойчука

e-mail: rheoncute@gmail.com

Dariia Dykukha

Master of Design,
Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy
of Decorative Applied Arts and Design

orcid.org/0009-0006-2131-3622

Анотація. Метою статті є дослідження художньо-проектних засобів створення патріотичного українського плаката у часи російсько-української війни. Результати аналізу творів свідчать про високий рівень художньої майстерності митців, а також про використання ними широкого спектру художніх засобів у створенні плакатів, які виконують важливу місію — сприяють формуванню громадянської свідомості та зміцненню національної ідентичності українців, віддзеркалюючи реакцію суспільства на події війни. Кольорові рішення, геометричний дизайн, символічність образів допомагають глибоко впливати на глядача. Основними проектними засобами є використання шрифтів, типографіки, принципів композиції тощо. Серед художніх засобів зазначено застосування фотографії/фотографіки, цифрового і мальованого зображення (рисоване, живописне, графічне), стилізації, технічних прийомів (монтаж, колаж, обробка).

Ключові слова: плакат, художні засоби плаката, проектні засоби, графічний дизайн.

Постановка проблеми. Однією з найактуальніших проблем у соціально-політичному та культурному просторі України є російська агресія, яка зумовила загальнонаціональний рух за відродження. У періоди геополітичних потрясінь, військових протистоянь та національних криз плакати виконують функцію мобілізаційних інструментів. Їх використовують з метою підтримки військових, виховання стійкості й патріотизму громадян. Візуальні можливості плаката в публічному просторі — на білбордах, у громадських центрах чи цифрових каналах — підвищують його доступність і охоплення аудиторії, сприяючи широкому впливу

на суспільну свідомість. Мистецтво українського плаката ніколи не залишалося осторонь державної ідеології та політики. Як найінформативніший вид прикладної графіки, плакат виник «на потребу дня» — для відображення актуальних суспільних проблем. На сьогодні в українському мистецтвознавстві відсутні комплексні дослідження, присвячені вивченню художньо-проектних засобів патріотичного плаката часів російсько-української війни.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед вітчизняних і зарубіжних дослідників творчість українських плакатистів вивчали А. Андрейканіч, О. Калашнікова, Г. Затуловська, О. Донець, О. Гладун, Т. Гальцевич, Н. Коваль, О. Лагутенко, Н. Сбітнева, О. Северіна, В. Шевченко, А. Соколюк, І. Рижова, О. Маєвський, В. Косів, А. Триноженко та інші. Так, Н. Сбітнева порушує широке коло питань, зокрема естетико-комунікаційний аспект у графічному дизайні та розвиток «комерційного» стилю у плакатному мистецтві [5]. А. Триноженко акцентує увагу на використанні національних мотивів в українському плакаті [6]. У праці О. Калашнікової «Зображальний аспект візуальної мови графічного дизайну (на матеріалі плаката)» проаналізовано особливості плакатного мистецтва повоєнного періоду (1940–1950-ті роки).

Метою дослідження є аналіз художньо-проектних засобів національного патріотичного плаката у часи збройної агресії Росії проти України.

Виклад основного матеріалу. Плакат — вид графіки, помітне зображення на великому аркуші з коротким пояснювальним текстом, що використовується в агітаційних, рекламних, навчальних та інших цілях. У статті А. Андрейканіча названо такі види плакатів: шрифтовий, шрифтовий із додаванням зображення і саме зображення. Можна виокремити такі жанри плаката: 1) пропагандистський (агітаційний та політичний); 2) рекламний (торгово-промисловий та видовищний); 3) соціальний; 4) екологічний; 5) культурологічний [1]. Мета пропагандистського плаката — вплив на громадську думку, дії, погляди та інтереси суспільства шляхом акцентування уваги на певних ідеях, цілях або віруваннях, зазвичай в інтересах конкретної політичної чи ідеологічної позиції. Як зазначають М. Черниш та Н. Житеньова, процес розробки плаката складається з наступних етапів: 1) визначення цілей і завдань; 2) аналіз цільової аудиторії; 3) збір ідей; 3) розробка концепції; 4) створення ескізів; 5) проектування макета; 6) рецензування; 7) друк та розміщення [7].

Дослідниця О. Залевська серед основних проектних засобів українського плаката називає шрифт, типографіку, принципи компонування та технічні засоби. Художніми засобами плаката є фотографія/фотографіка, цифрове та мальоване зображення (рисоване, живописне, графічне), стилізація і технічні прийоми (монтаж, колаж, обробка). На переконання О. Залевської, у ХХ ст. типографіка стала одним із основних зображально-виражальних засобів плаката і своєрідним «комунікатором». Шрифт як основа графічного дизайну та візуально-абстрактне вираження будь-якої мови зазнає відповідних змін у предметній системі закономірностей, способах бачення, мислення, естетики. Серед шрифтів, які найчастіше використовуються в патріотичних плакатах, слід назвати RutheniaRada Regular 2023 by Vasyl Chebanuk, церемонійний шрифт ЗСУ — «Volja» (М. Можина) (Іл. 1), шрифт UAF Sans (Д. Растворцев), «Пласт» (Н. Погорецький, Іл. 2), «Голос» (О. Користа, 2023 р.), шрифт «Маріуполь» (А. Шевченко, С. Радіонов, 2017 р.).

Ще одним явищем сучасного графічного мистецтва є шрифтовий плакат. Він візуально впливає на глядача гармонійною злагоженістю композиції, характером малюнка букв, органічним зв'язком зі змістом, ритмом та колірною гамою (Іл. 3).

Основним художнім засобом плаката є зображення (рисоване, живописне, графічне). Концептуальний пошук даних для створення сучасного українського патріотичного плаката

передбачає вивчення певного обсягу історичної, культурної та політичної інформації. Йдеться насамперед про заглиблення в контекст доби незалежності, її ключові події. Важливі також дослідження еволюції патріотичних образів у національній культурі, мистецтві, символіці, народній творчості. Це дозволяє виявити візуальні мотиви, вкорінені в національну ідентичність. Так, у сучасних патріотичних плакатах активно використовується цифрове і мальоване зображення національних символів України. Наприклад, Тризуб — державний малий герб України, символ спадковості традицій, сили та незламності — постає як багатовимірний образ, що зберігає значення крізь час і простір від княжих часів до сьогодення (Лл. 4–6). Його тлумачення варіюються: це і сакральний знак, і сучасний графічний символ, що уособлює державність, любов до України, незалежність, волю, незламність та духовну силу народу. Тризуб об'єднує українців незалежно від віку, віросповідання й статусу.

У творчих роботах важливими носіями культурного коду та пам'яті є українська мова, прапор та карта України як символи національної ідентичності.

Серед інших зображень, що репрезентують культуру, історію та природну красу України, майстрами плаката використовується українське народне мистецтво — традиційна вишивка, декоративний розпис, гончарство та різьблення по дереву. Ці елементи культурної спадщини в дизайні плаката підкреслюють значення і тяглість національних традицій і звичаїв (Лл. 7–9).

Активно використовує елементи українського декоративного мистецтва українська художниця Катерина Лісова. У 2022 р. мисткиня за допомогою техніки колажу створила серію постерів «Сила пам'яті» («Power of Memory»). До неї увійшли твори «From Chernigiv», «Chalice», «Window», «Will stay at home», «Spring 22», «Shelter tree», «Power of Memory», «Unequal to all Equality», «Birds», «Boradyanks's rushnyk», «Evacuation», «From the ruins», «Hope», «Irpin's road», «Look and see», «Pelikan» [4] (Лл. 9, 10, 12). Кожен із постерів — розповідь про трагедію однієї родини, про втрату рідного дому та близьких. Основні образи, відтворені в постерах, — це родинний будинок і сім'я. Зв'язок поколінь візуалізується мовою колажу через міксування світлин зруйнованих ракетними атаками будівель, фрагментів рукотворних рушників, лінійної графіки [8, с. 36]. Усі елементи колажів поєднуються в єдине ціле за допомогою орнаментів наддніпрянської вишивки, які слугують композиційним центром (наприклад, «Дерево життя»).

Релігійні образи на українських патріотичних плакатах мають глибоке значення в контексті комунікації. Запозичені з православної християнської іконографії, вони є потужними візуальними маркерами, що формують образну систему української ідентичності (Лл. 11). Релігійна іконографія, що глибоко вкорінена в українську культуру, є джерелом духовного й культурного змісту. Такі зображення створюють візуальний континуум, що поєднує сучасні прояви патріотизму з історичною та культурною спадщиною нації. Використання іконографічних мотивів надає плакатам емоційної сили та символічної ваги, посилює значущість візуального повідомлення. Завдяки цьому формується глибший емоційний зв'язок із глядачем, адже релігійні образи апелюють до духовних і культурних вимірів, що резонують на особистому та суспільному рівнях. Звернення до релігійної іконографії також узгоджується з наративом стійкості та витривалості, оскільки багато релігійних символів пережили століття культурних і політичних змін. У цьому сенсі включення таких образів у патріотичні плакати стає візуальним свідченням незламності українського народу та неперервності його культурної традиції.

Катерина Лісова у своїх постерах також звертається до іконографічних образів. Так, у постері «Pelikan» відторений іконографічний сюжет про птаха, який годує пташенят влас-

ною кров'ю (Лл. 10). У християнській символіці пелікан уособлює Христа та Його жертвовну любов. Цей образ асоціюється з батьківською любов'ю та безумовною відданістю. У роботі «Unequal to all Equality» можна побачити алюзію на іконографічний сюжет «Ісус Христос — виноградна лоза».

Під час проектування плакатів митці звертаються до фотографіки — різновиду графічного мистецтва, у якому поряд із традиційними художніми засобами використовують технічні прийоми фотографії та фотомонтажу. До основних зображальних засобів фотографіки належать документальність та складні візуальні ефекти, створені в процесі спеціального фотографування, оброблення світлочутливого матеріалу або редагування зображень у графічних редакторах. На прикладі фотографіки можна чітко простежити, як джерелом образів стає не лише реальна, а й відображена дійсність — світ фотографічних зображень, світ візуальних метафор. Уява митця відштовхується від реальності фотографій, тобто від уже зафіксованої дійсності, а далі трансформує ці образи, створюючи нову художню реальність (Лл. 14, 15). Перетворення одних образів на інші відбувається завдяки використанню художніх і технічних засобів — можливості варіювати, трансформувати, поєднувати, інтерпретувати та порівнювати візуальні елементи. Це стало можливим завдяки розвитку технічних засобів, які у фотографії набувають естетичного осмислення. Важливу роль у розвитку цього напрямку відіграє також техніка колажу, якою активно послуговуються майстри українського патріотичного плаката (Лл. 13).

Вибір стилю зображень відіграє ключову роль у формуванні емоційної реакції аудиторії, впливаючи на способи передачі та сприйняття візуального повідомлення.

Одним із найпоширеніших напрямів сучасної плакатної графіки є різнографія — художня та поліграфічна техніка, що сформувала окрему естетику, так званий Riso-стиль. Процес друку на різнографії передбачає використання трафаретного механізму, коли чорнило потрапляє на папір через крихітні отвори в майстер-трафареті. Цей метод надає друкованим матеріалам унікальної візуальної якості, сприяючи впізнаваності Riso-стилю. До ключових особливостей різнографії належать:

- лаконічна палітра;
- наявність текстури;
- ефект технічної недосконалості;
- високий контраст і можливість накладання кольорів;
- економічність тиражування;
- еkleктичність і художня виразність.

Riso-стиль часто асоціюється з ідеологією DIY (Do It Yourself) та художніми експериментами. Завдяки поєднанню простоти, яскравості й текстури він створює візуальну мову, здатну викликати почуття ностальгії та довірливості.

Цілеспрямований вибір кольору та техніки друку впливає на загальний настрій і тон плаката, визначаючи спосіб, у який глядач емоційно залучається до візуальної репрезентації. Яскравим прикладом застосування цього підходу є роботи української ілюстраторки Марії Кінович. Плакат, створений для волонтерського збору на потреби ботанічного саду імені М. М. Гришка, вирізняє яскрава, контрастна палітра, у якій кольори накладаються один на одного (Лл. 16). Марія Кінович також долучилася до кампанії «Тепло для оранжерей», організованої благодійним фондом «Pelican live», що займається збереженням екосистем, екологічною просвітою та соціальною безпекою (Лл. 17).

Цей стиль також використовує Дар'я Дикуха. Її плакати поєднують візуальну експресивність із глибоким філософським змістом, звертаючись до тем ідентичності, пам'яті та духовної стійкості. Плакат «Кожен несе свій унікальний шлях» передає ідею неповторності життєвого досвіду. Лозунг підкреслює не лише трагічний аспект втрати домівки, а й важливість усвідомлення та визнання унікальності шляху кожної людини в контексті вимушеного переселення або біженства. У плакаті «Згадай про кожного з нас» акцент зроблено на пам'яті та персональній відповідальності за збереження історій кожного, кого безпосередньо торкнулися події війни — як військових, так і мирних громадян. Плакат «Птахом в небесах, Україною в серці» розкриває символіку волі та духовності через образ птаха — уособлення внутрішньої свободи та зв'язку з Батьківщиною. Плакат «Всією душею в ріднім краю» репрезентує соціокультурний аспект ідентифікації особистості, сприяючи усвідомленню індивідуальної та колективної приналежності до національного простору. Сенс цього слогана — образ рідного краю як культурного й історичного середовища, що віддунує в особистому досвіді та колективній пам'яті українців (Іл. 18–20).

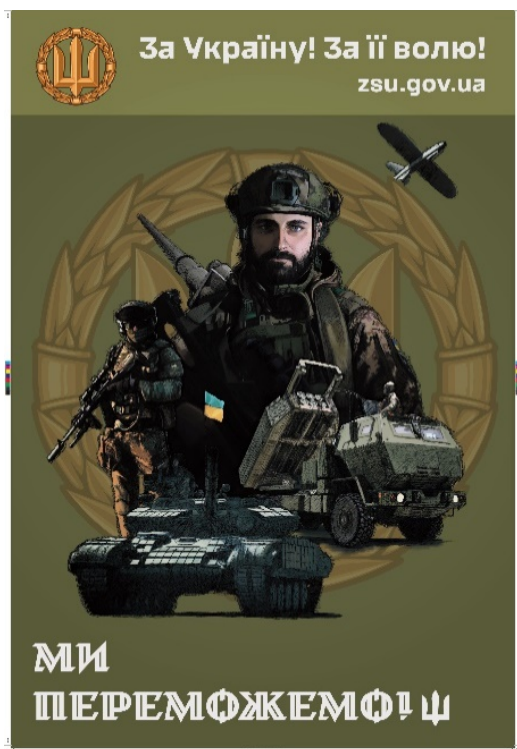
Якщо стиль Riso тяжіє до експериментальної виразності та фактурності, то мінімалізм, навпаки, ґрунтується на простоті форми, чистоті композиції та стриманій кольоровій гамі. Мінімалізм — стиль у мистецтві та дизайні, що характеризується ясністю та акцентом на основних елементах. У контексті графічного дизайну, зокрема плакатного мистецтва, мінімалізм проявляється через низку ознак, які визначають його виразну візуальну мову. До характерних рис цього стилю належать:

- відсутність складних форм;
- чиста, лаконічна композиція і візуальний баланс;
- активне використання негативного простору як елемента дизайну;
- обмежена кольорова палітра;
- висока контрастність.

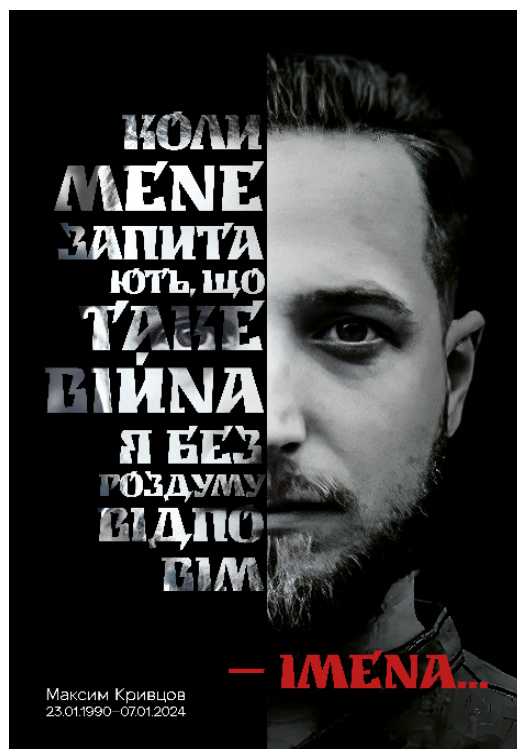
Мінімалізм — це універсальний стиль, придатний для створення плаката на будь-яку тему. Його простота дозволяє зосередитися на ключових елементах меседжу, що сприяє емоційній залученості глядача. Для цього стилю властиві використання чистих ліній, лаконічної колірної палітри і певний рівень абстракції. Яскравим представником цього напрямку є Микола Коваленко. «Найсильніше візуальне враження під час війни — це чужий прапор на моїй рідній землі», — зазначає митець в інтерв'ю для «Bird in Flight» [9]. У своїх роботах він використовує прості символічні образи, геометричні форми та стриману кольорову гаму. Найчастіше на його плакатах зображено український і російський прапори, що зіштовхуються у протистоянні. У серії «Україна переможе» художник створює постери з чітким меседжем: правда на нашому боці (Іл. 21–23).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Плакатна графіка в Україні вкорінена в історичному, культурному та політичному контекстах і виконує важливу роль як інструмент ідеологічного впливу. Плакат стає динамічним засобом відродження національного духу і впливу на суспільні настрої. Серед основних проєктних засобів українського патріотичного плаката, — окрім шрифту, типографіки, принципів компонування, фотографії, цифрового і мальованого зображення, монтажу та колажу, — помітну роль відіграє вибір художнього стилю. Якщо яскраві й експресивні стилістичні прийоми, такі як Riso, спонукають до емоційного залучення через насиченість кольору та текстуру, то мінімалізм пропонує протилежний підхід: простоту, чистоту композиції та концентрацію на основних елементах, спонукаючи до рефлексії.

Ілюстрації

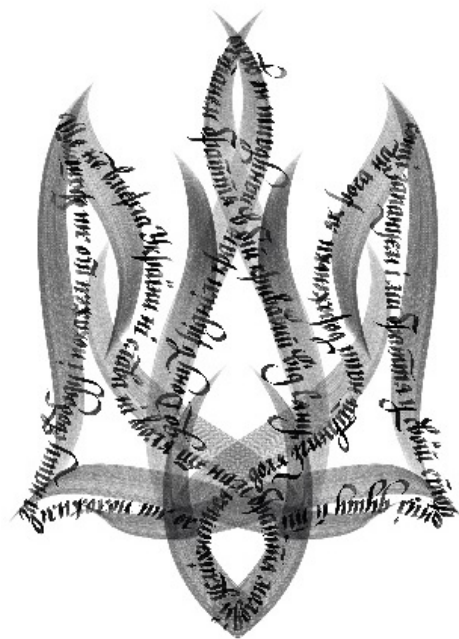
Іл. 1. Ребітвa А.
Серія плакатів
«Ми переможемо». 2023

Іл. 2. Погорецький Н.
Максим Кривцов. 2024

Іл. 3. Стрюцька О.
Незалежні. 2020

Іл. 4. Багрій А.
Україна в кожному рядку. 2025

Іл. 5. Комлик А. Захист.
Сила. Уславлення. 2025

Іл. 6. Перерва В.
Зв'язок поколінь. 2025

Іл. 7. Цись Є. Серія плакатів
«Незламні. Крізь віки». 2024

Іл. 8. Ковальчук О. Знак нації. 2025

Іл. 9. Лісова К. Дерево притулку. 2022

Іл. 10. Лісова К. Пелікан. Вишивка. 2022

Іл. 11. Погорецький Н.
Молитва за волю. 2025

Іл. 12. Лісова К.
Дивись і побач. 2022

Іл. 13. Перегінєць В.

Серія плакатів для міжнародної спільноти «Stop war terror! Stand with Ukraine! Save the world!». 2023

Іл. 14. Мінаєва А.

Серія плакатів «Герої твої, Україно». 2023

Іл. 15. Чаплич П.

Не пробачимо ніколи. 2023

Іл. 16. Кінович М.

Дизайн плаката для волонтерських зборів. 2022

Іл. 17. Кінович М.
Плакат для благодійного фонду
«Pelican live». 2022

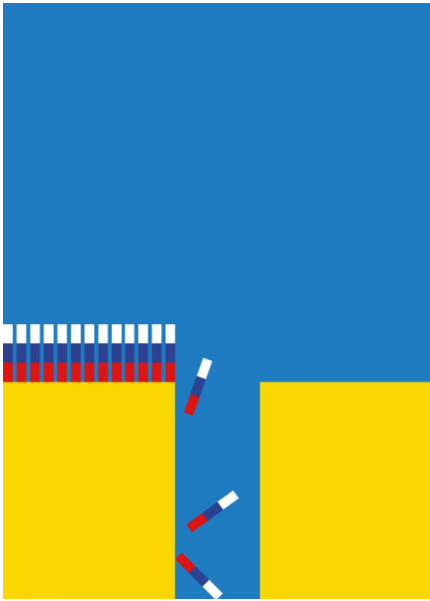
Іл. 18. Дикуха Д.
Кожен несе свій унікальний шлях. 2023

Іл. 19. Дикуха Д.
Згадуй про кожного з нас. 2023

Іл. 20. Дикуха Д.
Птахом в небесах, Україною в серці. 2023

Іл. 21. Коваленко М.
День тридцять перший.
Цифрова графіка. 2022

Іл. 22. Коваленко М.
День двісті шістдесят восьмий.
Цифрова графіка. 2022

Іл. 23. Коваленко М.
День третій.
Цифрова графіка. 2022

Література

1. Андрейканіч А. Визначення поняття плаката, його види та жанри. *Вісник Закарпатського художнього інституту*. 2014. № 5. С. 134–138.
2. Гладун О. Український плакат: етапи розвитку візуально-пластичної мови. *Сучасне мистецтво*. 2018. № 14. С. 115–122. DOI: <https://doi.org/10.31500/2309-8813.13.2018.152212>
3. Коваль Н. Еволюція форми плаката як засобу графічної комунікації. *Вісник КНУТД*. 2014. № 3. С. 255–260.
4. Лісова К. Power of Memory. *Flickr*. URL : <https://www.flickr.com/photos/196914550@N02/albums> (дата звернення: 20.06.2025).
5. Сбітнева Н. Ф. Історія графічного дизайну : навчальний посібник. Харків : ХДАДМ, 2014. 224 с.
6. Триноженко А. С. Національні мотиви сучасного графічного дизайну в Україні як засіб візуальної ідентифікації. *Вісник Львівського політехнічного університету*. 2010. № 674 : Архітектура. С. 188–191.
7. Черниш М., Житеньова Н. Етапи розробки графічних плакатів. *Професійна мистецька освіта*. 2024. Вип. 5 (1). С. 83–92.
8. Удріс-Бородавко Н. Графічний дизайн з українським обличчям. Київ : ArtHuss, 2023. 204 с.
9. Черничко А. Війна в кольорах: Плакати Миколи Коваленка. *Bird in Flight*. 19.04.2022. URL : <https://birdinflight.com/nathnennya-2/20220418-mykola-kovalenko-placards.html> (дата звернення: 28.06.2025).

References

1. Andreikanich, A. (2014). Vyznachennia poniattia plakata, yoho vydy ta zhanry [Definition of the Concept of the Poster, Its Types and Genres]. *Visnyk Zakarpatskoho khudozhnogo instytutu*, 5, 134–138 [in Ukrainian].
2. Hladun, O. (2018). Ukrainskyi plakat: etapy rozvytku vizualno-plastychnoi movy [Ukrainian Poster: Stages of Development of Visual and Plastic Language]. *Suchasne mystetstvo*, 14, 115–122. <https://doi.org/10.31500/2309-8813.13.2018.152212> [in Ukrainian].
3. Koval, N. (2014). Evoliutsiia formy plakata yak zasobu hrafichnoi komunikatsii [Evolution of Poster Form as a Means of Graphic Communication]. *Visnyk KNUTD*, 3, 255–260 [in Ukrainian].
4. Lisova, K. (n.d.). *Power of Memory*. Flickr. Retrieved from <https://www.flickr.com/photos/196914550@N02/albums> [in English].
5. Sbitnieva, N. F. (2014). *Istoriia hrafichnoho dyzainu* [History of Graphic Design]. Kharkiv: Kharkiv State Academy of Design and Arts [in Ukrainian].
6. Trynozhenko, L. S. (2010). Natsionalni motyvy suchasnoho hrafichnoho dyzainu v Ukraini yak zasib vizualnoi identyfikatsii [National Motifs of Contemporary Graphic Design in Ukraine as a Means of Visual Identification]. *Visnyk Lvivskoho politekhnichnoho universytetu*, 674, 188–191 [in Ukrainian].
7. Chernysh, M., & Zhytienova, N. (2024). Etapy rozrobky hrafichnykh plakativ [Stages of Graphic Poster Development]. *Profesiina mystetska osvita*, 5(1), 83–92 [in Ukrainian].
8. Udris-Borodavko, N. (2023). *Hrafichnyi dyzain z ukrainskym oblychchiam* [Graphic Design with a Ukrainian Identity]. Kyiv: ArtHuss [in Ukrainian].
9. Chernychko, A. (2022, April 18). Viina v kolorakh: plakaty Mykoly Kovalenka [War in Colors: Posters by Mykola Kovalenko]. *Bird in Flight*. Retrieved from <https://birdinflight.com/nathnennya-2/20220418-mykola-kovalenko-placards.html> [in Ukrainian].

Inna Petrova, Dariia Dykukha

ART AND DESIGN OF UKRAINIAN PATRIOTIC POSTERS DURING THE RUSSO-UKRAINIAN WAR (2014–2025)

Abstract. The article examines the artistic and design strategies used in Ukrainian propaganda posters created during the period of Russian military aggression against Ukraine. The analysis reveals a high level of artistic skill, demonstrating how Ukrainian patriotic posters employ diverse visual methods to convey national pride, patriotism, and responses to key historical events. Color schemes, geometric composition, and expressive imagery help to produce emotionally resonant and symbolically rich works that strongly influence viewers' perception and identification. The study highlights the importance and effectiveness of artistic and design tools in patriotic posters during wartime, showing how they contribute to shaping and sustaining national identity, reinforcing patriotic values, and engaging viewers. Key design components investigated include typography, font usage, layout principles, and technical production methods. Artistic components include photography, digital and hand-drawn imagery, stylization, and techniques such as montage, collage, and image processing.

Keywords: the poster as an artistic tool, design resources, poster, graphic design.